

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема: „Нарушенията на устния език като основен предиктор за поява на дислексия на развитието“ за присъждане на образователната и научна степен “доктор” по професионално направление 1.2. Педагогика (Логопедия)

Докторант: Теодора Пенкова Яръмова

Научен ръководител: проф. дпн Цветанка Ценова

Рецензент: доц. д-р Диана Игнатова

I. Основания за провеждане на защита на дисертационния труд и описание на представените материали

За защитата на докторантката са представени следните документи:

1. Протокол № 1/13.02.2023 г. от заседание на научното жури
2. Автобиография
3. Дисертационен труд
4. Автореферат
5. Авторски публикации на български език по темата на дисертационния труд – 3 бр.

Със Заповед № РД 38-62/31.01.2023 г. на Ректора на СУ „Св. Кл. Охридски” и на основание чл. 2 ал. 8 от Закона за развитието на академичния състав в Република България, съм определена за член на научното жури по процедура за защита на дисертационен труд на тема **„Нарушенията на устния език като основен предиктор за поява на дислексия на развитието”**. Автор на дисертационния труд е Теодора Пенкова Яръмова – редовен докторант в катедра „Логопедия” - ФНОИ с научен ръководител проф. дпн Цветанка Ценова.

С Протокол № 1/13.02.2023 г. съм гласувана от членовете на научното жури за рецензент на дисертационния труд.

Предоставените за защитата документи могат да се приемат като основание научното жури да изслуша и оцени кандидатката за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в съответствие със Закона за развитието на академичния състав в Република България и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

II. Кратки биографични данни

Теодора Яръмова е родена на 11 май 1981 г.

През 2012-2014 г. завършва ПУ „Паисий Хилендарски” - гр. Пловдив, магистърска програма „Комуникативни нарушения на развитието”, професионална квалификация „Логопед - учител по езиково-говорни нарушения“.

В периода 2017 – 2019 г. придобива трета, четвърта и пета професионално-квалификационна степен в СУ „Св. Климент Охридски“.

От 2019 г. до 2022 г. е редовен докторант в СУ „Св. Климент Охридски“ - гр. София по професионално направление „Педагогика“, докторска програма „Логопедия“.

В периода 2013 – 2023 г. работи последователно в следните институции в град Смолян:

- Ресурсен център за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на деца и ученици със специални образователни потребности - младши учител на деца с езиково-говорни нарушения
- СУ „Св. Св. Кирил и Методий“ – логопед
- Регионален център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование – учител на деца с езиково-говорни нарушения
- ОУ „Иван Вазов“ – логопед

III. Съдържание и качества на дисертационния труд

Представеният дисертационен труд на Теодора Ярмова е в обем от 160 стандартни машинописни страници текстова част, 23 страници библиографска справка и приложения от 9 страници, както и списък на публикациите по темата на дисертацията. Работата е добре структурирана. Включва една теоретична глава, една глава, която описва методиката на експерименталната работа, две глави с анализ на резултатите, съответно от първия и втория етап на изследването, изводи, заключение, приноси, библиографска справка и приложения.

Прави впечатление добрият баланс между теоретичната и изследователската част. Проучени са множество литературни източници (276 на брой, 27 на български език, 246 на английски език и три интернет сайтове), като са посочени трактовки на утвърдени класически автори в сферата на поставения в заглавието проблем, а също и съвременни. Това дава основание да се допусне, че Теодора Ярмова е проучила внимателно и задълбочено разглежданата от нея тематика.

Съдържанието на дисертацията е систематично, което създава впечатление за яснота и компетентност в тълкуването на проблематиката. Тук могат да се направят някои препоръки по отношение на техническото оформяне – след номерирането на отделните глави да отпаднат точките в качеството им на пунктуационен знак. Заглавието на всяка глава да се изведе на нов ред. Подходящо е в съдържанието да се включи показалец на таблиците и диаграмите.

Биха били уместни някои препоръки във връзка със структурирането на увода, който следва да въведе и насочи вниманието на читателя към основни моменти и идеи в изложението. Уводът предлага кратки, обобщени описания на важни параграфи, изводи, заключения на автора и т.н. В противовес на това докторантката се фокусира върху описания на научна фактология във връзка с поставения в заглавието проблем. Откриват се множество цитати със съждения, които подлежат на аргументиране и, които се очаква да бъдат подложени на

критичен анализ в хода на изложението. Следователно не е уместно да бъдат коментирани още в уводната част.

Глава I е разделена на два основни параграфа. Първият има за цел да изгради теоретичен базис на езиковата функция, а вторият е посветен на нарушенията на езика. Последният придобива смисълът на централен теоретичен конструкт в изложението, тъй като поставя на обсъждане нарушенията на устния език, писмения език и предикторите за поява на дислексия на развитието. Литературният обзор е представен последователно и систематично, като се отличава с добър стил на академично писане.

В съдържателен план многопластовата структура на тази глава до известна степен отклонява фокусът на вниманието от поставения в заглавието проблем. Може да се каже, че структурирането на съдържанието по този начин е по-подходящо за формат на учебник, тъй като се описват и пресъздават базисни теоретични постановки и знания, докато в дисертационен труд фокусът следва да е критичният анализ на съществуващото научно познание в сферата на обсъждания проблем. В този смисъл литературният обзор би спечелил повече ако предложи повече изводи, обобщения и заключения на парадигми, концепции, идеи и съждения. Тук следва да се отбележи като положителен момент повишеното внимание на Теодора Яръмова към оперирането с теоретичните конструкти, което е знак за прецизност и отразява стремежът ѝ да се съобрази и вземе пред вид отправените препоръки от времето на вътрешната защита на представената разработка.

Пред вид многобройните данни от литературни източници, на стр. 68, в Табл. 9, докторантката прави много уместна систематизация на съвременните автори с емпиричен и теоретичен принос в доказването на причинно-следствената връзка между нарушенията на устния език и дислексия на развитието.

Втора глава от дисертационния труд представя изследователската програма – цели, задачи, хипотези, участници в изследването. Подробно и систематично е описана методологията на изследването. Водещата (глобална), проспективна цел, както уточнява докторантката на стр. 76, е „да допринесе за

осъзнаване необходимостта от възприемане на общовалидна практика за ранна диагностика и превенция на нарушенията на писменото кодиране и декодиране още в предучилищна възраст и необходимостта от създаване на стандартизиран оперативен инструмент за изпълнението ѝ.“ Може да се отчете като пропуск от страна на докторантката проучването на българския опит. Така например тук може да се спомене разработеният диагностичен модел за оценка на деца в ПУВ с риск за специфични нарушения на четенето и стандартизираната триетапна лонгитюдна тестова батерия за деца на 5-7 години в рамките на споменатия модел по Игнатова, 2014 г. Проектът на инструмента е публикуван през 2009 и 2010 г. в монография от две части.

Една от основните цели на изследването е да се определи „обхвата на нарушенията на устния език като показател за степента на риск от дислексия на развитието“. На практика в проучването се търси корелация между нарушенията на устния език и последващи трудности в писмения език. Във връзка с това е конструирана и методологията на изследването. В този смисъл може да се приеме, че основната цел е амбициозно формулирана и пред вид отбелязаното следва да бъде процизирана и доуточнена от гледна точка на реализацията на проучването. Това би било подходящо да се отрази и в темата на дисертацията. В противен случай може да се приеме, че съдържанието на проучването не покрива в пълнота темата на дисертационния труд. Във връзка с това бих искала да отбележа, че на стр. 76 първата от задачите отразява и е в съответствие със съдържанието на труда. Следователно тази задача може да бъде трансформирана в основна цел на разработката.

Глави III и IV представят подробен количествен и качествен анализ на получените резултати от двата етапа на изследването, придружени от съответстващи на данните изводи. Емпиричните данни са подложени на детайлен статистически анализ, който доказва тяхната стойност. Получените резултати, тяхната достоверност и начинът на обсъждането им са представени последователно и точно. Приложените таблици, фигури и диаграми, по подходящ начин визуализират зададените от докторантката параметри.

Тук бих направила следните бележки:

- На много места в анализа се употребява понятието „реален бал“. Бих препоръчала да се замести с приетият в психометрията термин „суров точков бал“.
- На стр. 94 с цел яснота и прецизност на изказа, Табл.15 да бъде озаглавена по подобие на Табл.14, т.е. вместо „Емпирични данни за интактните деца“ да се озаглави „Емпирични данни за децата с типично езиково развитие“.
- На стр. 98, а и по-нататък на стр. 119 в изводите се отбелязва, че „ниските постижения при идентифицираните като рискови деца имат висока идентификационна и прогностична стойност.“ Във връзка с по-висока степен на валидност на това твърдение бих, препоръчала да се анализират параметрите „сензитивност“ и „специфичност“ на резултатите. „Сензитивността“ ще определи вероятността за правилна оценка относно принадлежност на изследваното лице към рисковата група. На практика, за да бъдат резултатите с добра прогностична стойност, те трябва да се характеризират с висока сензитивност.
От друга страна параметърът „специфичност“ би допринесъл за надеждността на изследването във връзка с определянето на процентът участници от контролната група, които категорично не принадлежат към рисковата група.

В края на разработката са изведени общо 5 обобщени от двата етапа на изследването изводи, които са добре формулирани и отразяват адекватно резултатите от проучването. Заключениеето отразява идейната насоченост на дисертационния труд, въпреки, че съждението, че „идентифицирането на деца с висок риск от дислексия дава възможност да се разкрият ключовите когнитивни фактори и индивидуалните по-дълбоки дефицити, които биха възпрепятствали развитието на писмения език“, е по скоро генерализирана идея отколкото продукт на настоящата разработка.

Приносните моменти на труда отразяват извършената научно-изследователска работа.

С оглед чистотата на българския език, бих препоръчала на докторантката да се въздържа от използването на чуждици, които са изкуствено привнесени чрез буквални преводи от англоезичната литература. Във връзка с това намирам изразите „предиктор“, „предикативна роля“ за неуместни и бих препоръчала замяната им с български названия – белег, знак или маркер, като последният е заемка от медицинската литература, но в годините е придобил популярност и в специализираната литература по логопедия. По подобен начин „предикативна роля“ следва да се замени с „прогностична роля“.

Текстът на автореферата отразява съдържанието на дисертацията. Представен е в обем от 44 компютърни страници, които се отнасят до структурата и съдържанието, анализът на резултатите, основните изводи, приносите и публикациите по темата на дисертационния труд. Приносите с теоретичен и приложен характер като цяло отговарят на реалните постижения на автора на научния труд. Описани са седем публикации в научни издания, които са по темата на дисертацията.

Заключение

Обсъжданият дисертационен труд по замисъл, начин на изложение, обработка и анализ на данните, както и с приносните си моменти, удовлетворява изискванията на Закона за научните степени и звания. Това ми дава основание да предложа на Уважаемото Научно жури да присъди на Теодора Пенкова Яръмова образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (Логопедия).

21.04.2023 г.

София

Рецензент:.....

/доц. д-р Диана Игнатова/